

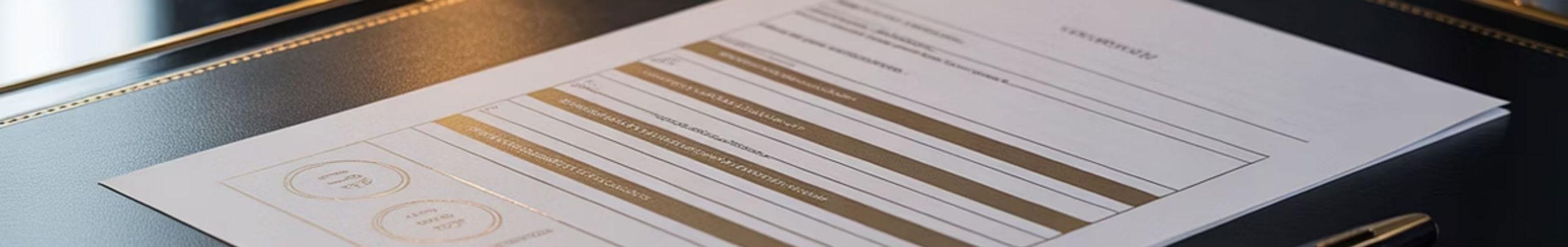

Кримінальні процесуальні функції

Кримінальний процес — це багатопланова діяльність, яка охоплює широке коло учасників, кожен із яких має свої права, обов'язки та завдання. Для систематизації цієї діяльності в науці та практиці вироблено категорію «кримінальні процесуальні функції».

Під кримінальними процесуальними функціями розуміють основні, відносно самостійні напрями процесуальної діяльності учасників кримінального провадження, що зумовлені їх правовим статусом та спрямовані на досягнення завдань кримінального судочинства.

Саме через функції розкривається сутність кримінального процесу, його змагальний характер і баланс інтересів держави та особи.

Особливості кримінальних процесуальних функцій

Правова основа

Функції не існують поза законом, а закріплюються у кримінальному процесуальному кодексі та в інших нормативних актах

Відображення ролі

Функції відображають специфіку ролі того чи іншого суб'єкта у провадженні

Спрямованість діяльності

Вони є не лише формальними повноваженнями, а й характеризують спрямованість діяльності, її кінцеву мету

Методологічне значення

Поділ кримінального процесу на функції має методологічне значення, бо дозволяє краще зрозуміти структуру судочинства

Функції тісно пов'язані з кримінально-процесуальною формою, адже без процедурного закріплення вони не можуть бути реалізовані. Функція завжди «втілюється» через дії: слідчі, процесуальні, захисні, судові тощо.

Основні кримінальні процесуальні функції

Функція обвинувачення

Реалізується прокурором, слідчим, потерпілим та його представником. Її зміст полягає у висуненні, підтриманні та доведенні обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення.

Функція захисту

Здійснюється підозрюваним, обвинуваченим, підсудним та їх захисниками (адвокатами). Головне призначення захисту — відстоювати права та законні інтереси особи, спростовувати доводи обвинувачення.

Функція правосуддя

Належить виключно суду. Суд виступає незалежним та неупередженим арбітром, який оцінює докази, заслуховує позиції сторін і ухвалює рішення.

Ці три основні функції — це «трикутник кримінального процесу»: обвинувачення ↔ захист ↔ правосуддя. Вони врівноважують одна одну, створюють змагальність і забезпечують справедливий результат.

Таблиця кримінальних процесуальних функцій

Функція	Зміст	Носії функції	Кінцевий результат
Обвинувачення	Висунення, підтримання і доведення обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення	Прокурор, слідчий, потерпілий та його представник	Формування доказів винуватості, подання обвинувального акту до суду
Захист	Відстоювання прав та інтересів підозрюваного/обвинуваченого, спростування доводів обвинувачення	Обвинувачений, підозрюваний, захисник (адвокат)	Забезпечення реалізації права на захист, презумпції невинуватості
Правосуддя	Незалежний і неупереджений розгляд доказів і позицій сторін, ухвалення законного та справедливого рішення	Суд	Вирок, ухвала, постанова, які забезпечують законність і справедливість

Окремі автори також виділяють додаткові або похідні функції: забезпечення кримінального провадження, підтримання цивільного позову у кримінальній справі, контроль за законністю (наприклад, діяльність слідчого судді на стадії досудового розслідування). Такі функції є важливими, але вони похідні від трьох основних.

Кримінальна процесуальна форма та її значення

Кримінальний процес є складним і багатогранним механізмом, але вся ця діяльність не може здійснюватися довільно. Її впорядковує таке фундаментальне поняття, як кримінальна процесуальна форма. У теорії і законодавстві наголошується: без форми не існує процесу.

Кримінальна процесуальна форма — це визначений законом порядок здійснення кримінального провадження, який охоплює як прийняття процесуальних рішень, так і проведення окремих процесуальних дій. Вона виступає своєю «процесуальною оболонкою», що дисциплінує діяльність усіх учасників.

Основні риси кримінальної процесуальної форми

Обов'язковість

Кожна дія має здійснюватися лише у встановленому законом порядку.

Детальна регламентація

КПК розписує навіть дрібні процедурні моменти (наприклад, строки, підпис, порядок повідомлення).

Уніфікованість

Однакові правила діють у всіх кримінальних провадженнях, що гарантує рівність сторін.

Диференціація

У деяких випадках існують особливі порядки (наприклад, провадження щодо неповнолітніх, на підставі угод, щодо спецсуб'єктів).

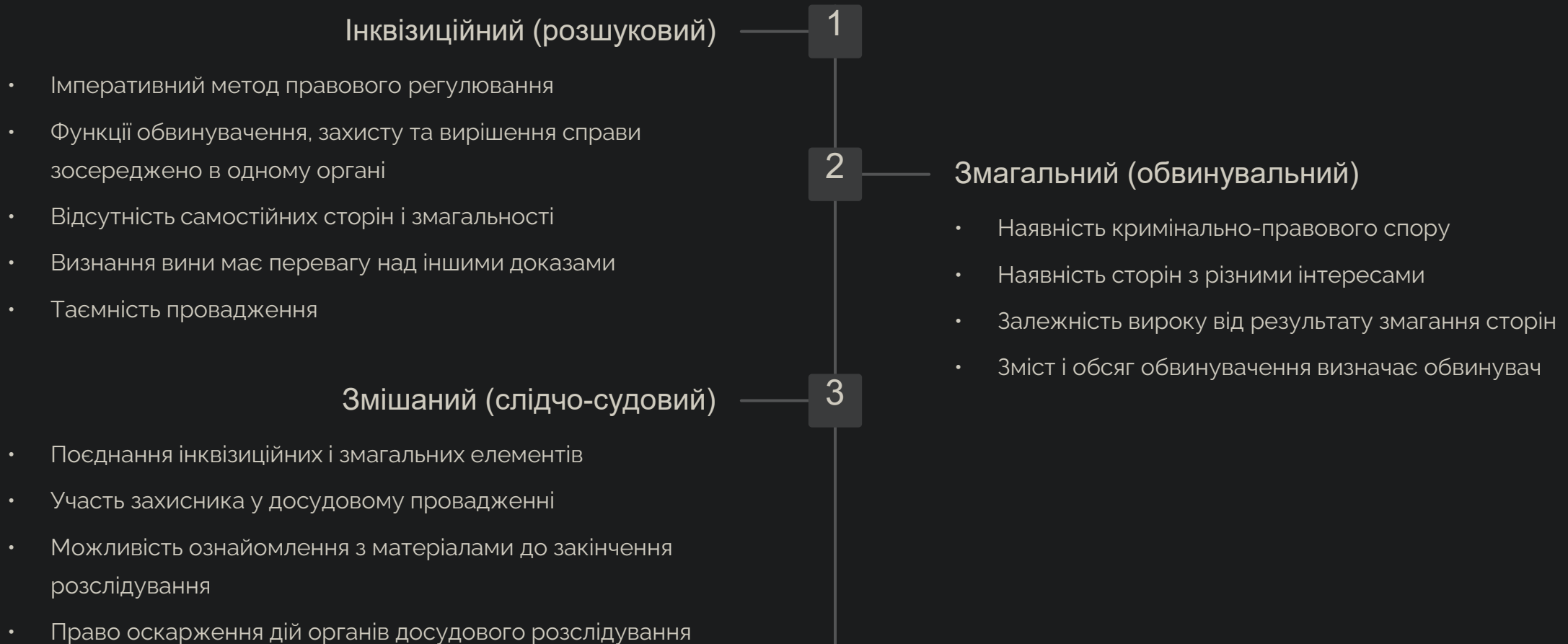
Саме процесуальна форма перетворює кримінально значущі факти на юридично значимі докази. Якщо слідча дія проведена поза формою, навіть істинні факти втрачають юридичну силу.

Значення кримінальної процесуальної форми

- Гарантія прав людини. Будь-яке відхилення від процедури може призвести до незаконного обмеження прав учасника.
- Забезпечення законності доказів. Якщо порядок не дотримано — доказ визнається недопустимим.
- Організаційний аспект. Форма встановлює чіткі правила, завдяки чому процес стає впорядкованим і передбачуваним.
- Контрольна функція. Суд і сторони можуть оцінити законність дій лише тоді, коли існує фіксована форма їх проведення.

Історичні форми кримінального процесу

Кримінальний процес України в своїй основі є змішаний, тобто слідчо-судовий, має свої особливості і в деякій мірі відрізняється від таких, як французький чи німецький.

Уніфікація та диференціація форми

Уніфікація

Гарантує загальні стандарти правосуддя. Форма має бути єдиною для всіх учасників кримінального провадження, забезпечуючи рівність перед законом.

Диференціація

Дозволяє врахувати особливості (вік, статус особи, угоди сторін). Наприклад, провадження щодо неповнолітніх (гл. 38 КПК) вимагає обов'язкової участі педагога чи психолога.

Угода про визнання винуватості — інший варіант спрощення процедури, але при збереженні гарантій.

Приклади з практики

Визнання доказу недопустимим

Якщо обшук проведено без ухвали суду або поза процесуальною формою, усі знайдені докази втрачають силу.

Порушення строків повідомлення

Недотримання процедури вручення виклику може стати підставою для скасування судового рішення.

Особливі умови

У справах неповнолітніх недотримання спеціальної форми (відсутність психолога) також веде до істотних процесуальних порушень.

Кримінальні процесуальні гарантії: поняття та система

Кримінальне провадження завжди пов'язане з втручанням у права і свободи людини. Щоб це втручання не стало свавіллям, а залишалось законним і справедливим, законодавець закріплює кримінальні процесуальні гарантії.

Кримінально-процесуальні гарантії — це закріплені у законі умови й засоби, які забезпечують досягнення завдань кримінального процесу, насамперед — охорону прав і законних інтересів учасників провадження.

Вони виконують подвійну роль:

1. Охоронну — не дозволяють державним органам перевищувати свої повноваження.
2. Функціональну — роблять можливим досягнення цілей процесу (встановлення істини, покарання винних, виправдання невинних).

Система кримінальних процесуальних гарантій

Принципи кримінального процесу

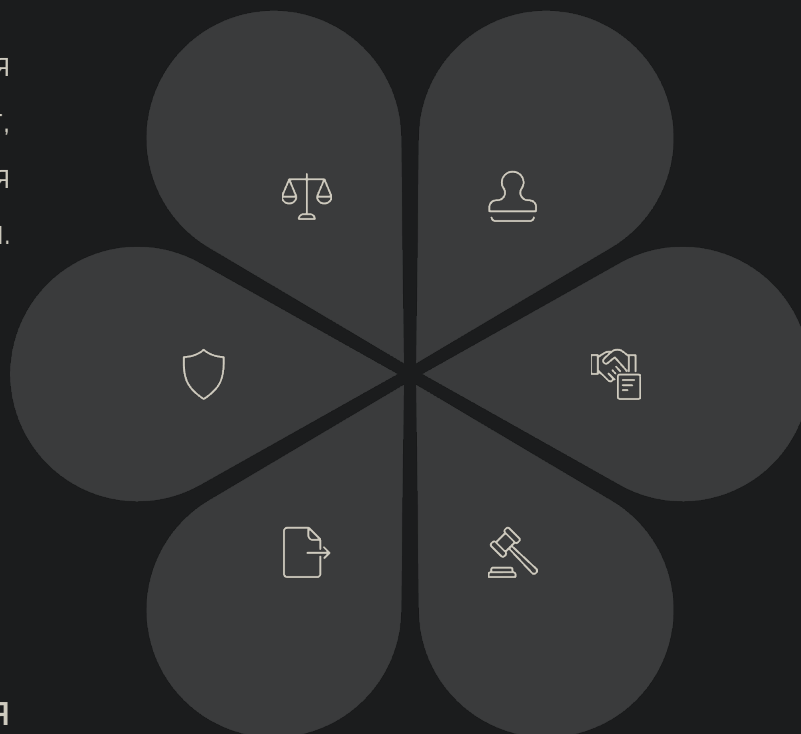
Верховенство права, презумпція невинуватості, право на захист, недоторканність житла, таємниця листування.

Особливі гарантії

Для вразливих категорій — неповнолітніх, осіб із психічними розладами, потерпілих від домашнього насильства.

Механізми оскарження

Апеляція, касація, перегляд вироків.

Процесуальна форма

Порядок, що унеможливорює довільність. Якщо дія проведена не за формою, доказ визнається недопустимим.

Процесуальні права учасників

Право на адвоката, на відмову від показань, на оскарження рішень.

Судовий контроль

Слідчий суддя як незалежний арбітр на стадії досудового розслідування.

Значення кримінально-процесуальних гарантій

Правозахисний вимір

Перетворюють конституційні права (на свободу, справедливий суд, захист) у реально діючі механізми.

Регулятивний вимір

Спрямовують органи досудового розслідування у законні рамки.

Процесуальний вимір

Забезпечують допустимість доказів і законність рішень.

Ціннісний вимір

Гарантії формують довіру суспільства до судової влади.

Приклади дії кримінально-процесуальних гарантій

Недопустимість доказів

Обшук без ухвали суду або з порушенням порядку призводить до того, що навіть знайдені предмети не можуть бути використані як доказ.

Право на захисника

Якщо підозрюваному не забезпечили адвоката з моменту затримання, усі отримані від нього показання визнаються недопустимими.

Судовий контроль

Ухвала слідчого судді про обрання запобіжного заходу може бути оскаржена в апеляції.

Захист неповнолітніх

Участь психолога при допиті є гарантією, яка оберігає дитину від психологічного тиску.

Кримінальні процесуальні гарантії — це «нервова система» процесу. Вони пронизують усі стадії й функції провадження, забезпечуючи баланс між інтересами держави у боротьбі зі злочинністю та правами людини.

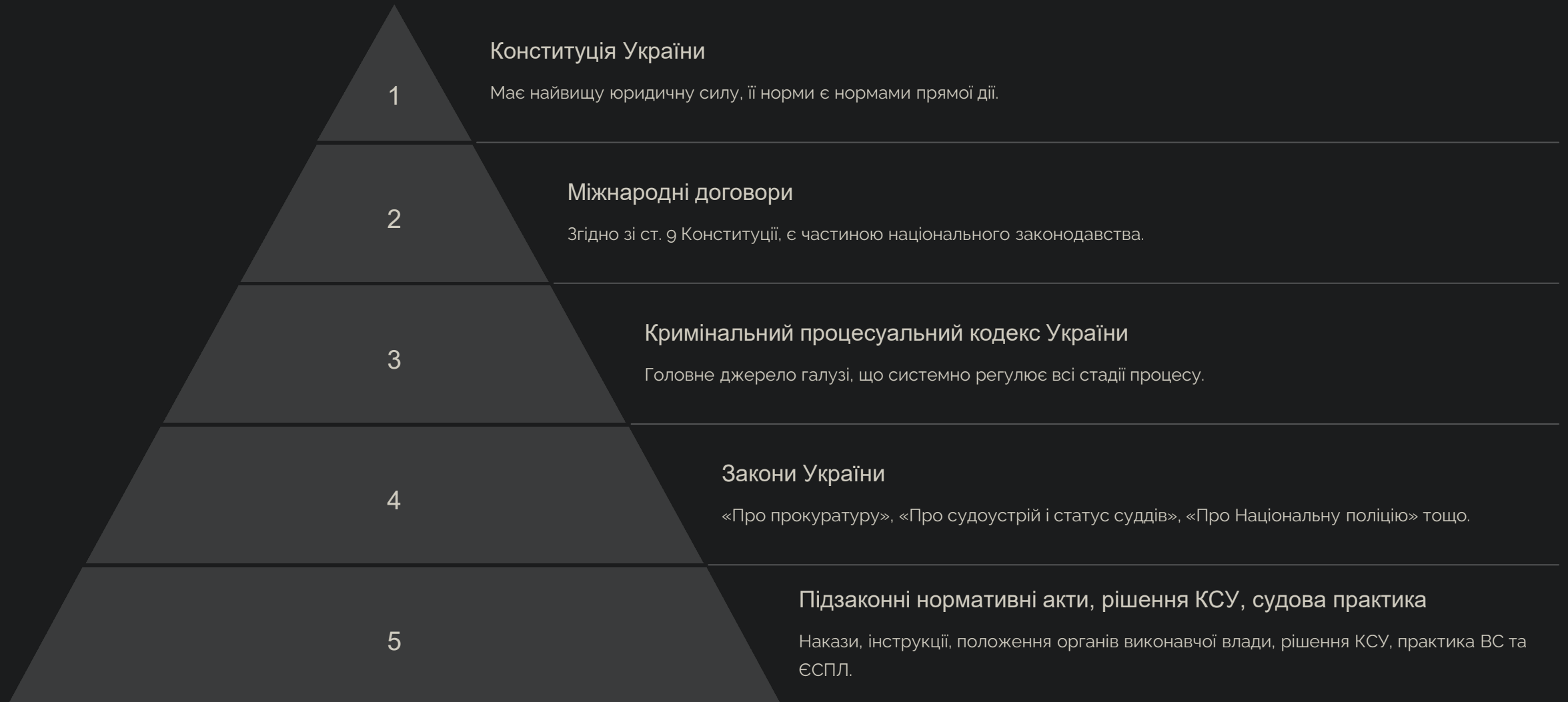
Джерела кримінального процесуального права України

У науці кримінального процесу під джерелами розуміють ті форми, у яких існують і через які проявляються кримінально-процесуальні норми. Іншими словами, це офіційні документи, що містять правові приписи, які регулюють порядок досудового розслідування, судового розгляду, апеляційного та касаційного провадження, а також інші інститути кримінального процесу.

Варто відрізнити джерела кримінального процесуального права (форми права) від джерел кримінального процесуального законодавства. Законодавство — це сукупність законів та підзаконних актів, тоді як джерела права ширші: до них входять і міжнародні договори, і рішення Конституційного Суду України, і практика Європейського суду з прав людини.

Основні види джерел кримінального процесуального права

Приклади значення джерел на практиці

Конституція

Посилання на ст. 62 (презумпція невинуватості) у вироках як безпосередньо діюча норма.

Міжнародні договори

ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» (2008) визнав недопустимими зізнання, отримані без адвоката.

Рішення КСУ

У 2019 році КСУ визнав неконституційною статтю, що дозволяла повторне повідомлення про підозру без нових доказів.

Верховний Суд

У постановах 2021–2023 рр. ККС ВС системно пояснював застосування ст. 87 КПК про недопустимість доказів.

Значення системи джерел

Забезпечення верховенства права

Наявність різнорівневих джерел дозволяє захистити права особи навіть у випадку прогалин у законі.

Єдність практики

Рішення Верховного Суду та ЄСПЛ уніфікують підхід до застосування норм.

Гнучкість і стабільність

Конституція й міжнародні договори забезпечують сталість, тоді як закони і підзаконні акти — динамічність.

Правозахисна функція

Джерела гарантують, що процес завжди залишатиметься у межах правового поля, навіть за надзвичайних умов.

Поняття і структура кримінальних процесуальних норм

Кримінально-процесуальна норма — це встановлене державою та закріплене у кримінальному процесуальному законі загальнообов'язкове правило поведінки, яке регулює порядок провадження у кримінальних справах, визначає права та обов'язки учасників, умови та форми здійснення процесуальних дій.

Структура кримінально-процесуальної норми

Гіпотеза

Умови, за яких норма застосовується. Наприклад, ст. 208 КПК: «Уповноважена службова особа має право затримати без ухвали суду особу у разі...»

Диспозиція

Саме правило поведінки. У тій же статті йдеться: «особа, підозрювана у вчиненні злочину, затримується...»

Санкція

Наслідки невиконання чи порушення. У кримінальному процесі вона часто опосередкована: наприклад, визнання доказів недопустимими.

Види кримінальних процесуальних норм

За змістом і функціями

- Зобов'язуючі норми — прямо вказують, що має бути зроблено.
- Забороняючі норми — встановлюють межі.
- Уповноважуючі норми — надають право учаснику процесу на певну дію.

За предметом регулювання

- Норми, що регламентують статус учасників.
- Норми, що регулюють процесуальні дії та рішення.
- Норми, що визначають стадії кримінального процесу.

За способом встановлення

- Імперативні — жорсткі, безальтернативні, не допускають відступу.
- Диспозитивні — допускають певну свободу вибору дій.

За колом адресатів

- Норми, що адресовані органам досудового розслідування і прокуратурі.
- Норми, що стосуються суду.
- Норми, що регламентують права і обов'язки сторін.

Значення кримінально-процесуальних норм

Кримінально-процесуальні норми є «атомами» кримінального процесуального права, адже без норм не існує галузі. Їх значення полягає в тому, що вони:

- роблять процес упорядкованим, чітким, передбачуваним;
- забезпечують реалізацію принципів (змагальності, гласності, презумпції невинуватості);
- охороняють права людини;
- встановлюють допустимість доказів;
- дозволяють суду контролювати діяльність органів досудового розслідування.

Дія Кримінального процесуального кодексу України в просторі

Територіальний принцип

Кримінальне провадження на території України здійснюється виключно за українським процесуальним законодавством.

Прирівняні території

До території України прирівнюються дипломатичні представництва та консульські установи України за кордоном.

Судна під прапором

Повітряні, морські й річкові судна під українським прапором, якщо вони зареєстровані в портах України.

Міжнародне співробітництво

За проханням іноземної держави при виконанні її доручень може застосовуватися іноземне процесуальне законодавство.

Дія КПК у часі та за колом осіб

Дія КПК у часі

Відповідно до ст. 5 КПК, процесуальний закон поширюється на всі процесуальні дії, які здійснюються після набрання ним чинності. Ключовий принцип — зворотна дія у часі не допускається.

Водночас, якщо процесуальний закон поліпшує становище учасника, на практиці допускається його поширення на незавершені провадження.

Дія КПК за колом осіб

Кримінальний процесуальний закон поширюється на:

- громадян України;
- іноземців;
- осіб без громадянства, які перебувають на території України.

Принцип рівності перед законом (ст. 10 КПК) означає, що процесуальні права та обов'язки є однаковими для всіх.

Особливості дії КПК для окремих категорій осіб

Дипломатичні представники

Особи з дипломатичним імунітетом користуються процесуальними привілеями. Кримінальне переслідування дипломатів можливе лише за згодою держави, яку вони представляють.

Неповнолітні

Для них передбачені додаткові гарантії: обов'язкова участь психолога чи педагога, обмеження строків допиту тощо.

Особи з психічними розладами

Провадження може відбуватися із застосуванням примусових заходів медичного характеру.

Значення цих правил полягає у забезпеченні правової визначеності, суверенітету держави, захисту прав людини та міжнародного співробітництва. Простір, час і коло осіб — це три координати, в яких «живе» Кримінальний процесуальний кодекс.